

„TRIETICA CONTRADICTORIULUI” ÎN CONTEXTUL FILOSOFIC EUROPEAN

Iulia INGLIS,

USM, doctorand

***Adnotare:** Ca un epistemolog inovator, Ștefan Lupașcu pledează pentru un dialog deschis cu noile descoperiri științifice. El propune o teorie a cunoașterii bazată pe dualitate antagonistă în care fenomenele nu sunt liniare și statice, dar dinamice și ritmice. Cunoașterea este privită ca dualitate dintre actualizare și potențializare. Sunt analizate probleme de logică și de metodologia științei, iar principiul antagonismului contradictoriu în cadrul logicii sale admite existența unei funcții dinamice, structurale și contradictorii. Ștefan Lupașcu propune în acest sens o logică dinamică a contradictoriului, deoarece se vrea o dialectică a energiei și a contradictoriului, întrucât „postulează contradicția relativă ireductibilă ca fiind imanentă energiei și constituind liantul dintre dinamismele energetice antagoniste în sisteme”. Ștefan Lupașcu explică termenul etică specific epistemologiei sale prin definirea în prefața operei “Omul și cele trei etici ale sale”: “... prin termenul de etică înțeleg comportamentul, în același timp fizic, biologic și psihic al omului, în contact cu fenomenele interne și externe ale subiectului și obiectului, ale inconștientului și conștiinței”. Prin urmare reținem comportamentul etic explicat prin dimensiunea fizică, biologică și psiho-socială.*

„Cine stăpânește contradicția [...], stăpânește lumea.”

Ștefan Lupașcu (1900 - 1988)

Ștefan Lupașcu se naște la 11 august 1900 în București. Provine dintr-o familie de boieri moldoveni, tatăl său fiind politician și avocat. În 1916 ajunge în Franța, unde va trăi până la sfârșitul zilelor sale. Studiază la Lycée Buffon, Paris. În 1920 își susține bacalaureatul. Între anii 1924-1927, studiază filosofia, biologia și fizica la Sorbona, unde își ia licența în 1928.

În 1935 publică prima sa opera filosofică, teza de doctorat intitulată “Du devenir logique et de l'affectivité”, susținută la Sorbona, sub conducerea lui Abel Rey. Teza este publicată în două volume: “Le dualisme antagoniste et les exigences historiques de l'esprit” și “Essai d'une nouvelle théorie de la connaissance”. Publică, în același an, o teză complementară – “La physique macroscopique et sa portée philosophique.” În 1940 publică în România “Experiența microfizică și gândirea umană”, la Fundația Regală pentru Literatură și Artă.

După război, în 1946, Ștefan Lupașcu este numit cercetător la C.N.R.S. (Centre National de la Recherche Scientifique), la secțiunea epistemologie, iar în 1947 îi apare volumul “Logique et contradiction.”. În 1951 publică “Le principe d'antagonisme et la logique de l'énergie - Prolégomènes à une science de la contradiction”, în cadrul căreia își enunță pentru prima dată principiul antagonismului, pe bazele căruia fundamentează o logică non-aristotelică (a terțului inclus).

În 1960 apare “Les trois matières”, apoi urmează “L'énergie et la matière vivante” (1962), “Science et art abstrait” (1963), La tragédie de l'énergie (1970), “Qu'est-ce qu'une structure?” (1971), “Du rêve, de la mathématique et de la mort” (1971), “L'énergie et la matière psychique” (1974).

Opera sa a fost apreciată de-a lungul timpului de către diferiți oameni de vază a culturii universale printre care se numără: Bernard d'Espagnat, Basarab Nicolescu, Edgar Morin, Gilbert Durand, Georges Mathieu, Salvador Dali, Michel Camus, Thierry Magnin, etc.

În 1976, i se gravează o medalie de către James Guitet (Club Français de la Médaille), pe o față aflându-se efigia lui Ștefan Lupașcu, iar pe cealaltă față formulele fundamentale ale logicii terțului inclus. Îi apar Psychisme et sociologie (1978) și L'univers psychique (1979), iar în 1984 primește premiul Academiei Americane de Arte și Științe.

În 1986 publică ultima sa carte, “L'homme et ses trois éthiques”, în colaborare cu Solange de Mailly-Nesle și Basarab Nicolescu și în 1987 devine membru fondator al Centre International de Recherches

et Études Transdisciplinaires (C.I.R.E.T.). Moare la 7 octombrie 1988.

O abordare inovatoare în filosofia științei contemporane ar fi neoraționalismul dialectic la Ștefan Lupașcu prin formularea logicii dinamice a contradictoriului care este inspirată și se bazează pe cunoștințele științifice din domeniile relevante ale cunoașterii științifice de la jumătatea secolului al XX-lea, dorind concilierea științelor și filosofia. În volumul “Le Principe d'antagonisme et la logique de l'énergie”, în care expune principalele elemente ale logicii sale, Ștefan Lupașcu a urmărit evoluția cunoașterii științifice în cele mai avansate domenii: microfizică, genetică, cibernetică, psihologie, lingvistică și matematică, confruntând, verificând și adaptându-și ideile cu și la cele mai recente descoperiri. Ștefan Lupașcu și-a denumit logica dinamică a contradictoriului, pentru că elimină principiul identității, pe cel al non-contradicției și pe cel al terțului exclus, în beneficiul terțului inclus. O astfel de logică este una a antagonismului contradictoriilor, având caracter dialectic cu valori logice dinamic-contradictorii în fluxul neîntrerupt de actualizări și potențializări. Se fundamentează principiul antagonismului ca lege de bază a logicii sale dinamice a contradictoriului. Această logică este considerată ca polivalentă, tripolară, transfinită care diferă esențial atât de logicile tradiționale, cât și de cele dialectice sau logico-matematice: „Un fenomen, un element, un eveniment oarecare cu caracter logic este, prin constituția sa dualistă contradictorie, un dinamism implicând prin aceasta un dinamism contradictoriu, structural și funcțional contradictoriu, încât orice actualizare dinamică implică o potențializare dinamică contradictorie și orice non-actualizare sau non-potențializare, o non-actualizare sau non-potențializare contradictorie”. [2]

Analizând diferite tipuri de materie: anorganică, cât și organică, procesele din micro - și macro-lume se formulează logica dinamică a contradictoriului. El studiază corelația dintre materie și energie din teoria relativității lui A.Einstein, discută despre principiul antagonismului și logica energiei, despre logica contradictoriului, despre cele trei materii, pornind de la materia din micro - și macrolume și materia vie, trecând în continuare la analiza materiei

nevi, vii și a materiei vii cu sistem nervos (materie psihică), analiza și cele trei tipuri de materii - energii corespunzătoare. [2, p.29]

Într-o lume, cum este lumea contemporană, în care reprezentarea indeterminată este mai preferabilă celei determinate, unde evoluția și entropia devin compatibile, noile structuri superior organizate pot să apară în urma interferenței non-echilibrului, ireversibilității și instabilității. Deci concluzia: la fel ca și în cazul ființelor umane, punerea în lumină a complexității și frumuseții naturii nu se poate înfăptui prin dominare și control, ci prin cooperare și dialog. Cele șapte concepte ale logicii lui Lupașcu — potențializare, actualizare, omogenizare, eterogenizare, devenire, dezvoltare și opusul acesteia, afectivitatea - sunt explicate pornindu-se de la principiul energiei. Logica lui este multivalentă, având o arie mai largă de logicitate, o logicitate graduală care depășește logicul și illogicul. Într-o atare logică, contradicția nu este între dinamic și static, activ și pasiv, ci între două sau mai multe dinamisme, între dinamismul dinamismului și dinamismul staticului. Laturile contradicției dinamice tind spre antagonism prin actualizări și potențializări succesive, specifice, în funcție de cele trei tipuri de existență a materiei: materia macrofizică, cea biologică și cea neuro-psihică. Fiecărui nivel de organizare a materiei îi corespunde o anumită stare a energiei: energia omogenizantă ține de domeniul macrofizic, cea eterogenizantă corespunde nivelului biologic, iar energia antagonică (a stării T) susține structurile neuro - psihice.

Ștefan Lupașcu pleacă de la contradicție și ajunge la contradicție. Lumea anorganică este în stare de omogenitate crescândă, în timp ce eterogenitatea descrește, iar lumea organică se caracterizează printr-un raport invers între omogenitate și eterogenitate; aceasta înseamnă că, în acest domeniu, atunci când omogenul se actualizează, eterogenul se potențializează, iar când eterogenul se actualizează, omogenul se potențializează. Potența este nimic și, totuși, este ceva fără de care actul nu poate fi act: secund din punct de vedere logic și adevărat din punct de vedere ontic. Pentru acest filosof, nu există o limită de netrecut între materie și spirit, astfel încât, la nivel cuantic, se poate vorbi despre existența unei speciale subiectivități dinamice; distincția materie-spirit acoperă parțial distincția potențializare -

actualizare. În logica, sa, antagonismul este o formă de contradicție dinamică în schimbare, iar nu un raport static de opoziție contrară, astfel că această logică „este strâns legată de apariția epistemologiilor moderne, în care predomină principiile unei logici mai cuprinzătoare; logica clasică, formală [..] va fi considerată, față de aceasta, drept un caz polar, ideal“ [2]

După Ștefan Lupașcu, a cunoaște înseamnă a exista și a exista înseamnă a cunoaște, cunoașterea, știința și existența fiind sediul contradicționalului, al cunoașterii cunoașterii, dar și al fugii „de cunoașterea cunoașterii care nu mai este cunoaștere ci o întrebare pusă“. Logica dinamismului contradictoriu restrânge logica clasică, binară, admitând coexistența a trei termeni asociați de autorul ei, după cum s-a mai spus, la trei tipuri de „materii-energii“, trei feluri de finalități, de spațiu-timp, de comportamente, de ortoducții etc. Din această perspectivă, Lupașcu valorifică și alte concepte precum cele de structură, sistem, atracție - repulsie, relație - ruptură, dar și acele forțe antagonice, fie spre omogenizare fie spre eterogenizare.

Este interesant de urmărit, având în vedere presupuzițiile logico-filosofice lupasciene, modul în care autorul „Logicii dinamice a contradictoriului“ surprinde procesul cunoașterii, prefigurând paradigma transdisciplinarității. Conform teoriei sale, dezvoltată în numeroase lucrări, subiectul și obiectul cunoașterii apar ca produse funcționale ale operației logice, alcătuind structura contradictorie a adevărului. Deosebit de semnificativ, relația dintre ele este, înainte de toate, proces, astfel încât se pot evita absolutizările, înțelegerile simpliste, unilaterale ale celor doi „poli” logici și epistemologici. La nivelul simțului comun, subiectul pare exclus din procesul cunoașterii, fiindcă aceasta este îndreptată asupra a ceva ce e obiect. Sursele cunoașterii psihologice individuale se consideră a fi, în principal, două: una internă (datele conștiinței), cealaltă externă (datele comportamentului observabil). Obiectivitatea acestei cunoașteri se dobândește prin extensiunea adecvată a autoobservației, care nu e reductibilă la introspecție („privirea interioară”, percepția internă) – care ar trebui să fie redenumită mai adecvat „extrospecție”, așa cum susține Ștefan Lupașcu - ci conține și faptele conduitei, activitățile proprii.

Cum ajunge individul uman la autocunoaștere? El reușește aceasta numai depășind introspecția „pură” și intrând în universul cunoașterii obiective (ceea ce implică, din perspectiva filosofiei lupasciene, o suită indefinită de actualizări și potențializări. Ștefan Lupașcu consideră că realitățile “interioare” sau psihologice pot fi considerate adevărate în măsura în care sunt obiective (obiect al cunoașterii) sau reale în măsura în care constituie un adevăr obiectiv, independent de subiect. Problemele metacognitive insolubile cu mijloacele clasice constituie rezultatul firesc al logicului care se ignoră pe sine (ceea ce este valabil și pentru cazul cunoașterii psihologice). Excluziunea reciprocă a subiectului și obiectului în cunoaștere are urmarea ignorării procesului cunoașterii, fie acesta exercitat de către omul “evoluat”, “complex”, “cultivat” etc., fiindcă și el se supune, la rândul său, caracterului invers și contradictoriu al elementelor demersului cognitiv. Cum spune Ștefan Lupașcu, “nu este același lucru să cunoști și să cunoști ceea ce cunoști”. Psihologia cognitivă, arată că cercetarea componentelor comportamentului inteligent (de exemplu cele care intervin în rezolvarea de probleme) prezintă o deosebită importanță pentru învățare și cunoaștere.

Dar ce înseamnă pentru Ștefan Lupașcu termenul “etică”?

Ștefan Lupașcu explică termenul etică specific episemologiei sale prin definirea în prefața operei “Omul și cele trei etici ale sale”: “... prin termenul de etică înțeleg comportamentul, în același timp fizic, biologic și psihic al omului, în contact cu fenomenele interne și externe ale subiectului și obiectului, ale inconștientului și conștiinței” [3]. Prin urmare reținem comportamentul etic explicat prin dimensiunea fizică, biologică și psiho-socială.

Se pune întrebarea de ce anume trei etici? Autorul răspunde: “pentru că nu există doar o morală, doar un singur tip de activitate normativă a binelui și răului, a bunului și dăunătorului, a normalului și patogenului, ci exact trei, iar omul este lăcașul acestor trei orientări etice care se luptă între ele”. Ele sunt identificabile, dacă se “trece în planul condițiilor practice ale rezolvării problemelor pe care le pune lumea ființei umane, prin mijlocirea acestor trei tipuri de etică” [3].

Deci, se explică morala prin trei tipuri ale acesteia, sau trei tipuri de activități normate. Dimensionarea acestor tipuri trebuie să fie în acord cu prezentarea omului ca ființă bio-psiho-socială.

Corespunzător, cele trei etici poartă denumiri specifice: etica macrofizică (energia omogenizată), etica biologică (energia eterogenizată) și etica neuropsihică (energia antagonistă). Fiecare din ele implică o condiție epistemologică corespunzătoare nivelului său, energiei sale.

Menționăm că acestor trei tipuri de materii le corespund trei tipuri de cauzalitate, trei tipuri de spațio-temporalitate, trei tipuri de sisteme și sistemogeneze, trei tipuri de structuri și tot atâtea tipuri de dialectici și etici.

Noua etică este favorizată de eterogenitate și este superioară celei care este determinată de omogenitate, adică cea care are suport în logica clasică (aristotelică).

Pentru Ștefan Lupașcu subiectul este sediul nu a două, ci a trei orientări, dimensiuni. Viața morală oscilează nu doar între pozitiv – negativ, bine-rău, normal-patogen, benefic-dăunător etc, ci este prezent și cel de-al treilea termen, mediu între aceste extreme, și anume virtutea.

Virtutea presupune tocmai acea stare de trezire a “conștiinței conștiinței” și “cunoașterea cunoașterii”- starea T -“o stare de echilibru și de conflict contradictoriu dintre cele mai intense ca și de cea mai densă energie”, “centrul de control și de necondiționalitate, de libertate”, stare “a semi-actualizării” și “semi-actualizării” [2].

În cadrul a trei capitole (IV-VI), Ștefan Lupașcu prezintă cele trei etici. Drumul urmat de autor se dovedește necesar pentru înțelegerea corectă a celei de-a treia etici. Precizează chiar el acest moment: “pentru a percepe această a treia etică umană, trebuie să acordăm importanța cuvenită parametrilor macrofizici și biologici în sînul psihismului, să-i arătăm cerințele și dereglările și să căutăm mijloacele necesare pentru a-i remedia neajunsurile”. Și ca urmare subliniază autorul “cercetarea științifică nu mai poate ignora aceste trei tipuri de structuri ale materiei-energii, înverșunîndu-se a reduce întregul comportament etic al omului la legile fizice în care integrează biologicul și psihismul, sau încercînd a reduce psihismul la biologic”.

Omul este, după Ștefan Lupașcu “lăcașul acestor trei orientări etice, care se luptă în el” [3] .

Rolul educației și al autoeducației este important în asigurarea echilibrului stării T, solicitând evidența enormă a “cunoașterea cunoașterii și a necunoașterii”, deasemenea “conștiința conștiinței și a inconștiinței”. Activitatea și creativitatea omului sunt semnificative pentru producerea varietății lumii exterioare, iar de aici decurge modul și rolul libertății, respectiv al responsabilității sale.

Astfel, meritul istoric al lui Ștefan Lupașcu este acela de a fi recunoscut faptul că infinita multiplicitate a realului poate fi restructurată și derivată plecând de la numai 3 termeni (triadă) – idee pe care a urmărit-o și dezvoltat-o cu o rară consecvență în întreaga sa operă filosofică. Deci aceste trei sistematizări energetice sau materii posedă logicile proprii cu legile lor specifice și necesitățile deductive, ca și metodologiile conceptuale și tehnice, tipurile de metode ce ne permite să le cunoaștem, să acționăm asupra lor și chiar să le producem.

Referințe bibliografice

- 1) Ioan, Petru, Ștefan Lupașcu și cele trei logici ale sale, Iași, 2000.
- 2) Lupasco, S. Logica dinamică a contradictoriului, București, 1982
- 3) Lupașcu Șt, Omul și cele trei etici ale sale, Iași, 1999.
- 4) Lupașcu Șt, Principiul antagonismului și logica energiei, Iași, 2000;
- 5) Ștefan Lupașcu: un gânditor pentru mileniul trei, coordinator: Petru Ioan, vol I-II, Ed. “Ștefan Lupașcu”, Iași, 2001
- 6) Țapoc V., Ștefan Lupascu la Chișinău, în “Științe socio-umanistice și progresul tehnico-științific”, UTM, Chișinău, 2003, p.27